

LA VIOLÈNCIA MARGINAL A LES CIUTATS MEDIEVALS (EXEMPLES A LA BARCELONA DELS VOLTS DEL 1400)

per

Teresa-Maria Vinyoles i Vidal

La violència quotidiana

Aquesta recerca intenta apropar-se a allò que podríem dir-ne la violència quotidiana. No volem parlar de fets esporàdics o sensacionals, de grans crims, ni de càstigs exemplars, ni de revoltes, ni de represions, sinó tan sols de la violència que es generava en l'esdevenir de cada dia, la que cadascú rebia sobre seu, la violència que es respirava a l'ambient, aquella que es copsava pels carrers i per les places de Barcelona de les darreries del segle XIV als inicis del XV. Agafarem com a protagonistes la gent del poble menut, especialment els marginats.

El moment històric escollit per fer aquesta anàlisi, és l'època de crisi que es fa sentir a casa nostra ja a les darreries del segle XIV i durant tot el segle següent¹. Aquest moment el considerem interessant per a copsar aquests fets, ja que es produeixen situacions que agreugen la marginalitat i conseqüentment la violència. Les caresties, les epidèmies, la crisi econòmica i demogràfica, la inflació... produïren fams periòdiques, moviments migratoris, increment del mercat d'esclaus... Tot plegat va fer que el poble menut urbà visqués situacions realment problemàtiques, que molts marginats se sentissin encara molt més al marge d'aquella societat.

Encara que sembli un tòpic hem de partir de la Pesta Negra; la gran violència que es féu sentir amb força, va sacsejar tota la societat i va qüestionar moltes coses. Davant la impotència de tots, es va optar, sovint, per endurir les postures enfront de les minories: jueus, prostitutes, vagabunds...

La vida transcorria dins del recinte emmurallat replè de cases i carrers estrets, bruts i foscos; hi havia pocs espais amplis, aprofitats

¹ Per a la crisi, veure entre d'altres VILAR, P.: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, II, Edicions 62, Barcelona 1964, cap. 5 i 6. ABADAL, R.: *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1972, primera part.

normalment per a fer-hi mercats. Documentem una gran vida al carrer que, evidentment, afavoria l'enriquidor contacte entre els ciutadans, però també sovint les baralles i les raons.²

El marc econòmic on transcorre la vida de les capes populars urbanes és d'una gran precarietat, a voltes de fam i de misèria extrema, com tindrem ocasió de comprovar. La societat profundament jerarquizada i patriarcal feia ostensibles les diferències dels qui eren considerats inferiors als altres. Notem un gran menyspreu pels pagesos, per les dones, pels bords, pels contrets...

La població era summament complexa. Els habitants havien quedat delmats per les mortaldats, però es veien incrementats per un nombre important de forasters que arribaven d'arreu de Catalunya, d'altres indrets de la Corona d'Aragó i també de fora, cercant la seguretat i la llibertat que prometia la vida urbana i evidentment cercant treball. La integració d'aquests grups humans, en principi, sembla que no planteja massa problemes, sempre que aquests tinguin algun mitjà de vida; més conflictiva és la seva presència a la ciutat si no tenen ofici ni benefici. També havien d'integrar-se a la vida ciutadana els esclaus, els manumitits, els conversos —especialment a partir dels aldarulls del 1391—, els mariners i altres homes de mar o també de terra endins, que estaven a Barcelona només de pas.

La ciutat, pel que fa al poble menut, estava nodrida d'una població heterogènia que oferia problemes de convivència de tot tipus, agreujats quan es feien sentir la fam, la malaltia, la misèria³. A tot això hem d'afegir una justícia basada en el càstig corporal i públic dels més febles, un sistema que permetia, entre d'altres coses, l'esclavatge, un dret familiar que deixava més desprotegida la dona que en segles anteriors, una moral que considerava la pobresa necessària, etc.

Els consellers de la ciutat, cada any, acabada la seva gestió, plens segurament de bones intencions, en passar el poder municipal als seus successors el dia de Sant Andreu, redactaven un memorial dient què s'havia de fer. El primer punt sempre recomanava mantenir l'amor, la pau i la concòrdia entre els ciutadans i mantenir la ciutat en estament pacífic. Tot i les dificultats que acabem d'assenyalar, segons ells, ho aconseguien. Llegim el que deien els consellers:

² VINYOLES, T. M.: *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*. Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1985, capítol 5.

³ LEGUAY: "La criminalité en Bretagne au XV Siècle", a *La faute, la repression et le pardon*. Actes du 107 congrès nationale des Sociétés Savantes, Brest 1982. Ed. Ministère d'Education National, Paris, 1984, pàg. 52-79.

*Primerament, com la cosa qui més és a bon estament de cascuna ciutat e vila, sia pau e concòrdia, e per ço és apellada ciutat, com hi deu haver de ciutadans unitat. E per pau e concòrdia los ciutadans e habitants de aquella multipliquen e prosperen en tots béns axí spirituals com temporals. E axí per oys e divisions vénen a destrucció. E aquesta ciutat per bonesa de Déu e per mèrits e intercessió de la Mare del Rey de Pau, Nostra Dona Santa Maria, e de la verge Santa Eulàlia, cors sant de Barchinona, contínuament hage estat pacíficament e bé. Per ço hagen a memòria devant totes coses, los dits consellers de l'any esdevenidor, que ab l'ajuda de Déu nodresquen e mantenguen en la dita ciutat amor, pau e concòrdia, e la tenguen en estament pacífich, segons que consellers de Barchinona han tots temps acostumat.*⁴

Els pobres vergonyants i la marginació manifesta

La pobresa era considerada com un mal necessari, per la qual cosa no es feia res per eliminar-la, només es mirava d'alleugerir-ne les conseqüències per mitjà de la caritat. Eiximenis, com els pensadors del seu temps, opinava que els pobres *per Déu són lexats e posats en cascuna comunitat, per tal que los rics e aquells qui han a dar, hagen loc de fer almoines e de reembre llurs pecats.*⁵

La societat medieval considerava dues menes de pobres: els pobres vergonyants i els pobres captaires. Els primers eren els més compadits i ajudats, ja que qualsevol persona dels estaments més humils podia esdevenir, per qualsevol circumstància, pobre; els motius més freqüents pels quals els pobres vergonyants rebien almoines eren: ajudar vídues, maridar filles, redimir captius, vestir o alimentar les famílies necessitades, alguns ciutadans fan deixes a pobres de la pròpia família. Donarem la visió d'aquesta ajuda als pobres amb paraules d'Eiximenis: *Tantost com sies en taula te n'aja lo cor que la primera cosa que hix de l'ast o de la olla sia partida, axí que la primera porció vaja a Déu, ço és als pobres, e majorment e amagadament als vergonyants.*⁶

Els altres pobres, els captaires, eren els manifestament miserables,

⁴ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB). Testament de Consellers 2, any 1426.

⁵ EIXIMENIS, F.: *Lo Crestià*, Edicions 62 i "La Caixa", Barcelona, 1983, cap. 377 del Dotzè del Crestià.

⁶ EIXIMENIS, F.: *Com usar bé de beure e menjar*. Curial, Barcelona, 1977, pàg. 106.

homes i dones que neixien en la pobresa i morien en l'abandó, grups que normalment tendien forçosament a la delinqüència, demanaven caritat ensenyant els seus mals, les seves nafres i la seva misèria a les portes de les esglésies o pels carrers de la ciutat. Aquests pobres captaires eren presents sovint en allò que podríem anomenar la farsa de la mort; és a dir, els luxosos enterraments de les persones dels estaments benestants de la ciutat, que en llurs deixes testamentàries acostumaven a deixar uns diners per als pobres captaires que anessin a la casa mortuòria el dia de l'enterrament; això feia que les portes de les cases on hi havia hagut un difunt esdevinguessin llocs de reunió d'una munió de vagabunds pidolant diners als marmessors, parents i amics del difunt. Aquest, el difunt, era soterrat sovint vestit de frare o de captaire per tal d'aparèixer com a tal als ulls dels altres i als ulls de Déu i poder entrar al regne dels cels.

Alguns d'aquests captaires estaven organitzats en grups que es dedicaven a anar als enterraments. Uns quants d'ells eren elegits, no sabem com, per a portar el fèretre de la casa a l'església i d'allà al cementiri; aquests rebien un vestit de color burell amb caputxa, que normalment els era donat, si bé de vegades només s'havia llogat i havien de tornar-lo. Aquests enterraments es convertien, doncs, en una manifestació de la mort i de la pobresa, de vegades eren veritables danses macabres pels carrers de la ciutat, com ara l'enterrament d'un mercader barceloní l'any 1391, que va disposar que el seu cos el portessin dotze captaires cecs, mentre que quatre pobres folls o contrets portaven brandons encesos.⁷

Veiem, doncs, que mentre que els vergonyants passaven desapercbutos entre tota la gent del poble menut, els captaires anaven pel món vestits de pobres, de tal manera que hom podia "disfressar-se de pobre". És a dir que el mateix vestit podia identificar alguns marginats, ja que ben sovint la marginació es feia ostensible i manifesta.

Els motius que podien portar els ciutadans medievals a una certa marginació eren diversos; ja hem vist motius econòmics (els pobres captaires). Podem parlar també de la condició jurídica (esclaus, remenses); la religió i l'ètnia (jueus, sarraïns); la moral (prostitutes, alcavots, bords); la condició física (cecs, muts, contrets); la procedència (certs forasters); el sexe (les dones de totes les condicions eren considerades

⁷ Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Berenguer Ermengol, testaments 1385-1405. Testament de Guillem de Barenys, mercader, any 1391.

inferiors als homes de la mateixa condició, per la qual cosa no disfrutaven dels mateixos drets ni de les mateixes oportunitats).⁸

Hi ha un cert interès a marcar alguns marginats d'una manera manifesta, la qual cosa feia més difícil la integració de certes minories a la societat del seu temps. Els jueus havien de portar un senyal sobre la roba i havien d'anar vestits amb la indumentària que els havia de fer reconèixer de lluny; també havien de viure confinats al Call, fins que els aldarulls de 1391 varen acabar pràcticament amb la comunitat jueva per a donar pas al problema dels conversos. Les dones públiques també havien de mostrar manifestament en els seus vestits la seva condició, de manera que cap meretriu ni cap dona que fos notòriament deshonest podia anar per Barcelona amb mantell, sinó que havia d'anar a cos, l'abrigall li podia ésser tret a la força al mig de la via pública; aquestes dones vivien confinades als bordells. Les esclaves havien de portar el cap cobert amb una tovallola, no pas amb el vel tradicional. Els pobres captaires que tenien permís per a acaptar havien de portar un senyal visible sobre el vestit...

Quan parlem dels indrets més conflictius i més violents de la ciutat, podem comprovar com els llocs on es tendeixen a agrupar alguns d'aquests marginats són llocs eminentment problemàtics, i com és entre les minories marginades on trobem que sovintegen baralles, injúries i, també, com la violència de la mateixa autoritat i de la justícia cau sobre els individus més marginats.

Podem comprovar, a les ciutats de les darreries del segle XIV i del segle XV, una actitud negativa enfront de la misèria i entre altres coses es foragiten sovint els vagabunds. Els pobres, doncs, no tenien altra sortida moltes vegades que la delinqüència. El que recomanaven els pensadors era que els rics tinguessin caritat vers els pobres i que aquests tinguessin paciència; vegem què deia Vicent Ferrer: *Persones riques, restitució de torts i largitat. Persones pobres, la vestidura de aquelles és paciència.*⁹

La misèria del poble menut

La precarietat econòmica amb què es movia el poble feia que en qual-

⁸ VINYOLES, T. M.: "Unes notes sobre les marginades a Barcelona als segles XIV i XV". *Acta Mediaevalia* 2, Universitat de Barcelona, 1981, pàg. 107-132.

⁹ VICENT FERRER: *Sermons*, II, pàg. 131. Sobre la pobresa, veure MOLLAT, M.: *Les pauvres et la société médiévale*. XIII Congrès International des Sciences Historiques, Moscou, 1970, Ed. Nauka, Moscou.

sevol moment es pogués convertir la pobresa en misèria. La mort, la incapacitat per al treball o l'absència del cap de casa, un nombre considerable de fills, un any que la manca de blat fes pujar enormement el preu... eren circumstàncies que feien trontollar la feble economia familiar i portaven a grups sencers a la més completa misèria, fins i tot a morir de fam. Les famílies dels petits artesans, dels mariners, dels hortolans, dels servents, dels traginers, dels bastaixos... podien raure en la misèria, i segons com en la marginalitat, per qualsevol circumstància fortuïta. Circumstàncies que en temps de crisi econòmica o d'instabilitat, en temps d'epidèmies, de fams i de guerres, eren més generalitzades.

Detallarem a continuació alguns exemples concrets que il·lustrin les diferents causes que podrien portar la gent del poble menut a la misèria, i, com acabem de dir, fins i tot de vegades a la marginalitat.

Primerament, hem de tenir present que les despeses familiars sortien del treball del cap de casa; si aquest moria o bé tenia una malaltia que l'incapacités per al treball, algú havia d'agafar el timó de l'economia familiar. És cert que moltes vídues i no pocs fills joves varen prendre amb moltes dificultats aquesta tasca i se'n varen sortir; però també és cert que de vegades la vídua molt jove amb fills molt petits no sabia com sortir-se'n. També es dóna la circumstància, força freqüent durant tot el segle XV, de l'absència prolongada del marit: mariner, galeot, servent, que es troba fora de la ciutat durant temporades molt llargues, més llargues del que hom havia previst, pot haver mort, o restat malalt a ultramar, o haver caigut en mans dels pirates... Llavors la família que resta a Barcelona es troba en una situació angoixant i de mancança total de recursos.

La dona no rebia cap preparació per al treball remunerat i menys encara qualificat, només podia fer de serventa a casa d'algú o cosir i filar a la seva pròpia llar a compte d'altre; a més, de vegades es casava molt jove, entre els dotze i els divuit anys. Documentem alguns exemples de mares joves amb criatures petites que trobant-se soles no poden afrontar el nodriment dels infants ni tant sols d'elles mateixes, i es veuen obligades a abandonar les criatures. Llavors aquests nens del poble menut, fills de pares senzills, esdevenen expòsits, és a dir marginats. Veiem els problemes d'algunes mares en paraules de la documentació hospitalària, com ara aquests albaranets que portaven uns nens deixats a les portes de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona durant la primera meitat del segle XV:

—*Honrats senyors: aquesta infanta s'és posada así per ço que son pare no és en aquesta terra, e sa mare no'l gosa nodri'l, per què us pregam que hage bon recapte, que quant son pare sie vengut ell vos farà la rahó de ço que us sia tengut...*

—*Sapiau, senyors, que aquesta infanta sa mare no la pot provehir...*

—*Aquesta infanta no ha pare, la mare la jaquí que no havia sinó un mes; ha despès tot ço del pare, no ha amichs que la puguen ajudar...*

—*Honrats senyors: aquesta infanta... és ledesma, lo pare és en viatge e si espera tots jorns, e la mare és malalta de febre, per què, honrats senyors, la mare no ha de què puxca passar, e per ço que la dita infanta no muyra per mal recapte ella vol passar aquesta vergonya...*

—*Lo infant hage bon recapte, car lo pare és ab lo rey, e com sia vengut ell farà star content l'ospital...*

—*Aquest infant és d'un loch pobre, lo pare e la mare jauen malalts, ço que despenen los donen per amor de Déu...*¹⁰

Sense anar a casos tan greus, podem comprovar, a través dels fogatges de la ciutat, que hi ha llars menestrals que mentre viu el marit són considerades llars normals i paguen els seus impostos; la mateixa llar consta uns anys després que és un lloc pobre i que no poden pagar res, ja que la dona és vídua. Realment la vídua catalana, després de l'aplicació de la nova llei aprovada per les Corts de Perpinyà del 1351, queda a mercè del seu dot, moltes vegades mins i devaluat per la inflació, mentre que en èpoques anteriors la llei li reconeixia l'usdefruit vitalici dels béns del marit¹¹. Moltes vídues del poble menut formen, doncs, un col·lectiu propens a la misèria, digne de compassió i de caritat; algunes vídues també han de trobar com a solució als seus problemes certs afers molt marginals, de vegades l'alcauoteria. Donem com a exemple la carta enviada als consellers per Elisenda Cugada, una vídua pobra que té una casa al bordell i la vol vendre *per tal com ha consciència que'l dit hostel tenga en aytals usos, volent lo preu del dit hostel esmersar en rendes de què puga passar son temps bé e honestament... per ço ab aquesta reverència que es pertany suplica la dita*

¹⁰ VINYOLES, T. M., GONZALEZ, M.: "Els infants abandonats a les portes de l'Hospital de Barcelona" a *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*. CSIC, Barcelona, 1982, pàgs. 191-285.

¹¹ SANPERE I MIQUEL: *Costumbres catalanas en tiempo de Juan I*, Girona, 1880, pàg. 71.

*dona, qui és vídua e misserable persona, e sens amichs alguns, a vós, dits honorables consellers, ... qui sots regidors e mantenedors de la cosa publica e defenedors de dones vídues e miserables e de pubills òrfens.*¹²

El nombre considerable de fills d'una família senzilla també era motiu de greus problemes econòmics, agreujats en anys de fam, o per manca de llet de la mare, o per haver de dotar una filla. També en aquest cas poden servir com a exemple algunes de les notes dels expòsits de l'hospital:

—*Aquest infant ha nom Genís, és ledesma de leyal matrimoni, mas són pobres com Job, és desmanat e no han de què lo prové, és que som carregats d'infants, ella prenyada...*

—*Fou portada al dit ospital car la mare de la dita infanta havia haüdes dues criatures, e no ls podia alletar abdosos, e havia pobresa...*

Un aspecte que voldríem destacar és el de la fam que periòdicament es feia sentir a la ciutat, des d'aquell mal any primer del 1333. Aquestes fams les trobem documentades fins i tot a les cases benestants i la mateixa casa reial i els consellers se'n fan ressó. Nosaltres ens preguntem com passava aquests moments de carestia el poble menut; certament no hi podem donar massa respostes. Sabem, per exemple, que la gran fam que patí bona part d'Europa l'any 1374 afectà greument la ciutat. Els consellers importaren blat fins que no se'n trobava enlloc; el preu tant del blat com de l'ordi com dels altres productes panificables, anava pujant fins que, segons testimonis de la burgesia, no se'n trobava a cap preu. Es prengueren mesures de racionar el pa; moltes cases benestants es desferen de part del servei per tal de tenir menys boques per alimentar. De què menjaria doncs aquest servei? Acompanyant la fam sempre venien les mortaldats, el poble mal alimentat era més propens a ésser afectat per greus epidèmies, la por a morir realment de fam no havia desaparegut de les ciutats dels segles XIV i XV. Hem escollit alguns testimonis escrits que ens en parlen; evidentment no són escrits pel poble menut, però ens poden apropar al greu problema del pànic a la fam que hi hauria entre els pobres, quan els rics parlaven de fam.

—*En aquesta terra ha gran fretura de gra, per què com nós hajam*

¹² AHCB, *Cartes comunes originals 2*.

*fort necessari a ops de la provissió de nostra casa... con aquets dies en Barchinona per la fretura que és ací de gra... (Són paraules de la reina Eleonor de Sicília, muller de Pere el Cerimoniós).*¹³

*—La ciutat es bé en mal estament de fam e de mortaldats... la terra és en tan mal estament que no pot més ni de neguna partida no n.ich bé ni si n.ich espere... no he com a mengar... prech-vos sényer que vós siau curós de trametra forment o ordi, que jo ne só en gran fretura, que no n'he mica, ne bescuit ne res, que tot nos o havem menjat, per què placia-us que per mar o per terra que vós que n'hi volau trametre, si doncs no voleu que muiram de fam. (Cartes d'una dona, muller d'un funcionari reial).*¹⁴

Les baralles al carrer

Pels carrers de les ciutats medievals es podia veure un nombre considerable de gent de tota mena: menestrals que treballaven a la via pública, sovint estorbant el pas; venedors i revenedors de les coses més diverses cridant les seves mercaderies; bastaixos carregats amb paquets anant d'una banda a l'altra; delinqüents posats a la vergonya pública; infants que anaven per la vila jugant o barallant-se; dones filant al pedrís de carrer, fent cua al forn, als mercats o a les fonts, xerrant, de vegades cridant... vells, esguerrats, vagabunds, captaires, desvagats, grups d'homes cercant feina, d'altres jugant. El carrer era el domini del poble, la llar dels més marginats.¹⁵

Als carrers i a les placetes de les ciutats i viles medievals hi sovintejaven les baralles. De vegades bregues serioses amb armes: les espases, els coltells, eren desembeïnats per qualsevol motiu. Les autoritats municipals barcelonines havien restringit molt l'ús d'armes; de tota manera, la gent fins i tot anava armada als judicis o a les fires, on els eren confiscades les armes més d'una vegada. Per tal que les baralles i les bandositats no acabessin esbarriades per tota la ciutat, hi havia posats a alguns entreforcs uns pilons i unes cadenes. Els menestrals, que treballaven a les entrades de llurs cases, tenien l'obligació de sortir a posar pau quan sentien aldarulls, baralles o bregues, i si no podien fer-hi res, almenys havien de posar les cadenes per tal d'aïllar els

¹³ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reg. 1583, fol. 173r.-v.

¹⁴ VINYOLES, T. M.: *Cartes d'una catalana del segle XIV al seu marit*. Miscel·lània Aramon i Serra IV, Barcelona, 1984, pàg. 409.

¹⁵ LEGUAY, J. P.: *La rue au Moyen Age*. Université de Rennes, 1984.

barallosos en un punt determinat fins que arribessin les forces de l'ordre.

Entre la documentació tant del veguer com del batlle de Barcelona, hi ha moltes sentències per baralles i per ús d'armes; entre les ordinations dels consellers almenys dos o tres cops l'any consten crides públiques sobre les armes, els aldarulls, les bandositats. El batlle fa agafar sovint les armes dels qui anaven armats a fira. Els homes de totes les condicions portaven dagues o espases al cenyidor; per exemple sabem que un moliner es barallava l'any 1378 amb un macip, li va tallar la bossa que aquest portava lligada a la cintura i li va prendre l'espasa¹⁶: evidentment va fer-ho amb una arma blanca que ell al seu torn portava.

Fets semblants a aquest eren quotidians a la Barcelona de les darrees de l'Edat Mitjana, tot i les disposicions que restringien l'ús d'armes, com ara la següent: *Que algun hom de qualque condició o estament sia, no gos portar per la dita ciutat, de dies ne de nits, algunes armes offensives o defensives, sinó solament spaha e punyal o daga, e qui contrafarà que perda les armes, les quals hagen a ésser trencades...*¹⁷ Com veiem, portar una arma blanca era ben normal per a tots els homes; també era habitual fer-la servir, segons es desprèn de les denúncies de bregues i nafres davant les autoritats.

Ordinations com la que hem vist anaven més aviat destinades a evitar tumults de gent armada amb ballestes, tot i que aquest fet de vegades també es produïen a alguns indrets de la ciutat. Per exemple, hem documentat l'entrada de grups armats a la Plaça de l'Oli la nit del set d'agost del 1394. Aquesta plaça era un lloc força conflictiu, de dia hi havia el mercat de l'oli, el formatge, l'aviram i taules per a vendre pa; tot plegat feia d'aquella placeta, molt petita, un lloc bulliciós i brut, on sovintejaven baralles entre els pagesos i les revenedores de gallines, les flequeres i els qui els hi embrutaven les taules amb gerres d'oli o gàbies d'aviram, els veïns, els compradors... També era un lloc conflictiu per altres raons, ja que es trobava prop de la Cort del Veguer, on se celebraven els judicis i on hi havia la presó, d'on sortien els presos que eren exposats a la vergonya pública. No sabem per quin motiu aquella nit d'estiu uns homes entraren, *armatis cum ballestis tensis, clipers, lanterns et diversi armorum gentibus in platea*

¹⁶ CASAS HOMS, J.: *El llibre del Batlle Reial de Barcelona*. 1976, pàg. 89.

¹⁷ AHCB, Ordinations 2, fol. 70r.

*Olei dicte civitatis*¹⁸, potser per treure algú de la presó; de tota manera, els guardes de la Cort els reduïren al cap de poca estona.

De vegades es donaven bandositats entre dos grups rivals, normalment encapçalats per nobles o rics burgesos; per exemple l'any 1400, a instància del Consell de la Ciutat, es signaren treves en les bandositats existents entre Guerau de Palou i Galceran Marquet i també entre Pere Vendrell i Pere Estanyol.

Les causes de les baralles i les nafres conseqüents entre la gent dels estaments més populars eren diverses, si bé normalment no consten a la documentació, a no ser que hi hagi procés. Hi ha indrets i grups especialment conflictius; pel que fa a les baralles, hem d'esmentar: el Call, el bordell, els molins, algunes places, la ribera, els portals. La marginalitat era un motiu de violència: trobem jueus, esclaus, vagabunds... protagonistes de violències diverses. La gran quantitat de vi que es consumia devia ocasionar bronques sovint, si bé en tenim poques de documentades; de tota manera, sabem que a l'hospital hi havia a les darreries del segle XIV un esclau que quan bevia més del compte es posava molt violent i havien de lligar-lo amb grillons.

Hi havia també disputes molt freqüents sense armes ni sang, baralles a base de bufetades o senzillament d'improperis. Barcelona, també en aquest aspecte, era una ciutat típicament mediterrània on sovintejaven les baralles i els crits al carrer. Per qualsevol motiu la gent es podia vituperar, escridassar, insultar o amenaçar pels carrers. Aquestes baralles eren denunciades davant del veguer o dels consellers per una de les parts, per les dues, o per alguns veïns. El veguer redactava un manament que, per mitjà d'un saig, notificava als interessats que havien de comprometre's a no barallar-se més, sota certes penes. Només com a mostra, hem pogut comprovar que durant els tres mesos d'estiu de l'any 1395 es redactaren 33 manaments d'aquests a la Cort del Veguer. Hem de destacar que, mentre que les ordinacions sobre l'ús d'armes només anaven destinades als homes, en canvi les baralles al carrer, les injúries i altres violències menors, són protagonitzades moltes vegades per dones i també per infants. Sovint hi havia diverses persones que cridaven, es pegaven o s'escarnien; quan qüestions d'aquest tipus arribaven a l'autoritat, és quan ens han quedat documentades.

Entre aquests aldarulls, alguns fins i tot jocosos, i encara que satí-

¹⁸ AHCB, Arxiu del Veguer, Sentències 2.

rics de vegades violents del tot, les ordinacions de Barcelona recullen el costum que tenien grups de joves, nois i noies, d'anar al vespre cridant impropèris, de vegades cantant i tocant instruments, a les portes d'algun ciutadà; aquests escarnis evidentment estaven prohibits sota penes pecuniàries i de perdre els instruments musicals protagonistes de les cantades satíriques. També era costum que els noiets juguessin a pedrades a les rondes de les muralles; sovint els fadrins es barallaven a aquell indret amb ganivets i altres armes, les quals coses estaven també penades; com que el mal era més greu, també ho eren les penes, que eren de presó, fins i tot per als més petits de quinze anys.¹⁹

Els infants es mofaven sovint dels ciutadans, especialment dels marginats, i això també provocava certes violències. Documentem per exemple que el jueu Mosse Jacob, l'any 1375, va ésser acusat que *havia llançades pedres a alguns infants cristians, la un dels quals havia un poch nafrat, e açò per tal com los infants lo apedregaven*.²⁰

Entre les denúncies que feien els veïns contra alguna dona del veïnat, solen constar les paraules injurioses. Per exemple d'una noia que vivia prop de Fra Menors l'any 1415 es diu *ha fort mala lengua e desonesta e que's baralla e desonra volentes lo dit veynat, e encara si volen res que hix ab una barra...totes les dones del veynat són anomenades bagasses e los hòmens cornuts e moltes altres vilanies que'ls diu fort desonestament per la sua vil boca...* Entre els insults que tant molestaven als veïns hi ha el que ens descriu un manobre, molt ofès perquè li havia dit: *no van tots los cornuts per la muntanya, ans van per los plans*²¹, cosa evidentment greu si tenim en compte que l'interfecte vivia al Pla de Sant Nicolau, no lluny de l'esmentat monestir.

Els insults eren motiu de baralles que podien arribar a les mans. Dues dones es comprometien davant del veguer a no dir-se *aliquia verba injuriosa, contumeliosa seu maledicta*, el dia dos de novembre del 1395; tres dies després compareixien davant del mateix veguer *ratione et occasione percussionem et vulnerum*...²² És a dir que de les paraules havien passat als fets.

¹⁹ AHCH, Ordinacions 3, fol. 69r., i Ordinacions 2, fol. 11 bis.

²⁰ CASAS HOMS, Ob. cit., pàg. 59.

²¹ Ob. cit., nota 8, pàg. 126-128.

²² AHCB, Arxiu del Veguer, manaments del veguer 2, vol. 51v., 57v.

Els càstigs públics

Les penes pels delictes eren de diversa característica, segons el delictes i també segons la condició del delinqüent. Moltes vegades hi havia càstigs pecuniaris, que per als qui no podien pagar la multa es convertien en dies de presó o assots, tants com sous assenyala la pena, la qual cosa suposava una discriminació manifesta d'aquells qui no tenien diners per a pagar les multes. També hi havia altres delictes que legalment no es podien pagar amb diners sinó amb penes que anaven des de l'exili fins a la pena de mort, passant per la presó i els càstigs públics.

La pena de privació de llibertat consistia a tancar al malfactor al Castell del Veguer, deixant-lo a pa i aigua i de vegades pres amb grillons, durant el temps que marqués la llei. Aquesta pena es podia aplicar fins i tot als infants, com assenyala la llei que prohibia les baralles dins i fora dels murs de la ciutat, datada l'any 1395: *si és fadri de XV anys avall starà pres en lo Castell del dit Veguer ab grillons en les cames a pa e aygua per IIII dies, e si és altra persona de XV anys ensús starà pres ab grillons dins la ciga del dit castell a pa e aygua per VIII jorns, sens tota mercè*²³. Com veiem, a més de la privació de llibertat, la presó comportava càstigs alimentaris i físics i, de vegades, l'estada en un lloc més aïllat i fosc de la presó, el soterrani o sitja. Els nens no quedaven exclosos d'aquests càstigs.

Les penes pels delictes estaven pensades com un escarment dels qui els cometien i també com un exemple per a la població en general, per la qual cosa era normal que l'execució de les penes fos pública. Hi havia diferents tipus de penes públiques, unes consistien a posar el malfactor a la vergonya, d'altres a infringir-li penes corporals. Sovint les dues penes convivien sobre la carn del mateix pres.

Pel que fa a la vergonya pública, a Barcelona hi havia diferents indrets on s'exposaven els delinqüents. El més habitual era l'om que es trobava al bell mig de la plaça de Sant Jaume, el centre neuràlgic de la ciutat des d'època romana fins als nostres dies. Allà eren lligats els qui no podien pagar les multes per certs delictes, com ara petits robatoris. Vegem el que diuen les ordinacions municipals: *si pagar no podrà lo dit ban, ne satisfer la malifeta, que estiga en cors de gonella ligat en l'om de Sent Jacme tot un dia... e si serà esclau o esclava, o que ho sia estat, que no podent pagar lo dit ban e malifeta, prenga*

²³ AHCB, Ordinacions 2, fol. 11 bis.

*despullat en lo dit hom de Sent Jacme hora de tèrcia aytants assots com haurà sous en lo dit ban.*²⁴

Un altre indret per estar a la vergonya era el Costell de la Mar, artefacte que es trobava no lluny de la platja i on eren exposats a la vergonya alguns petits malfactors tot un dia, després d'haver corregut la ciutat *ab assots*. Aquells qui eren condemnats a ésser batuts per la ciutat o assotats a l'om o al costell havien de pagar al *Morro de vaques* (nom que es donava al botxi) el seu salari. Per exemple, el qui tallés arbres fruiters de la propietat d'algun ciutadà era condemnat a pagar la grossa suma de 500 sous, *e si pagar no·ls porà, córriga la vila ab açots, e estiga per un dia ligat al dit holm. Sia tengut pagar al morro de vaques son salari, qui se'n port les vestidures per penyora.*

Normalment es demanaven penes més dures per als reincidents. Per exemple, la ordinació contra els qui juraven de Déu i dels sants preveia les penes següents: *Si són homes de peu, per la primera vegada... L sous, e si pagar no·ls poden que reben en una plaça públicament XXX açots; la segona vegada córriguen la vila ab açots; e la terça la córriguen ab un grafi en lur vil lengua; e si altra vegada en semblant crim seran trobats, que ultra córrer de la vila, estiga de matí tro al mig jorn al costell ab lo grafi en la lengua...*²⁵ Si els qui reneguen són homes honrats o de paratge, les penes establertes són pecuniàries, o dies de presó a pa i aigua si es reincideix. Veiem, doncs, que hi havia penes corporals i vergonya pública per als ciutadans de condició més humil i penes pecuniàries, o com a molt de presó, per als més privilegiats.

Per delictes de més gravetat, com ara furts d'importància, s'aplicaven penes més greus. Era ben normal el càstig d'espunyar un lladre; també es condemnava a la pena de perdre una mà el qui escapçava peces de drap de la ciutat. Aquestes penes s'aplicaven públicament igual que la pena capital.

La pena de mort s'executava a la forca; les forques es posaven a diferents indrets de la ciutat i els penjats quedaven allà fins que morien i encara després de la mort, de vegades durant dies. De tota manera, alguns cossos dels executats servien per a estudiar anatomia, com el d'un alcavot valencià, penjat pel març del 1442: *e fort poch après que lo dit home fou penjat, fou liurat als metges e barbés a instància lur per ço que de aquell fahessen nathomia*²⁶. Trobem forques posa-

²⁴ AHCB, Ordinacions 2, fol. 72r.-v.

²⁵ AHCB, Ordinacions 6, fol. 7r.

des a Barcelona a la plaça del Blat, punt ben cèntric; a la Rambla i al Carbó de la Mar, llocs també prou concorreguts com perquè força gent presenciés les execucions. De vegades aquestes penes capitals eren veritables espectacles macabres, com la de l'escuder que fou esquartelat l'any 1398 per haver mort la muller d'un ciutadà; la terrible sentència es va aplicar al porxo de la mar.

La violència sexual

La primera violència que es feia a les noies, i hem de considerar-la com a tal, era un matrimoni primerenc, moltes vegades als dotze anys, amb homes força més grans que elles. Sabem, per exemple, que en Berenguer Morell, batlle de Barcelona durant diversos anys, vidu ja dues vegades i home més que madur, va rebre la proposta de casar-se amb una noia de dotze anys el 1385²⁷; pensem que deu anys abans havia estat ja batlle reial de la ciutat, la qual cosa ens fa pensar en un home gairebé vell.

Tenim alguns testimonis de dones que es queixen d'aquests matrimonis que els han deixat sense infantesa, matrimonis concertats sovint pels pares, parents o amics, sense que elles no en sabessin res; nenes tretes de casa dels pares i donades a uns marits que no estimaven i amb prou feines coneixien. Tenim la queixa, entre d'altres, d'una burgesa de Perpinyà casada a Barcelona, que afirma en un document que des de nena havia estat donada al marit²⁸. Una altra dona, aquesta del poble menut, vivia separada del marit a casa de la seva mare, amb una filleta de deu anys que varen violar; la mare afirmava que no era ella molt més gran quan fou passada, però que la va passar el marit.²⁹

Si bé la documentació reial ens ofereix alguns testimonis de violacions i raptés i, així mateix, tenim alguns judicis interessants sobre aquest tema, no podem parlar de xifres ni analitzar en profunditat els problemes d'aquest tipus. De tota manera, hem d'assenyalar que l'ambient general era molt més erotitzat del que en principi hom creu, almenys a les darreries de l'Edat Mitjana. Entre el poble es parla de sexe sense massa miraments i és normal que una noia no sigui verge, ja que hi

²⁶ *Dietari de l'antich consell barceloní*, vol. I. Barcelona 1892, pàg. 431-432.

²⁷ Arxiu de la Catedral de Barcelona, Cisma d'Occident, doc. 342.

²⁸ AHPB, Pere Granyana, man. 1417-1419, fol. 184 v.

²⁹ RIERA, J.: *El cavaller i l'alcajota. Un procès medieval*. Ed. El pi de les tres branques, Barcelona, 1973, pàg. 146.

havia força remeis per a simular-ho. Els homes benestants tenien concubines, lliures o esclaves, i alguns es feien portar noietes a canvi d'alguns diners pel dot, com podem veure en un interessant procés per corrupció de menors datat a Barcelona l'any 1410. En aquest document podem constatar com l'interès i la preocupació de les mares de les nenes implicades és més pensant que no podran casar-les que no pas pensant en la deshonra o la dignitat i el trauma de les nenes. I és que sovint entre les noies del poble menut no es pot parlar de dignitat ni d'honor, s'ha de parlar de poder-les mantenir i dotar mínimament. Veiem en el mateix procés que l'home que havia corromput una donzella podia amenaçar amb difamar-la si deia alguna cosa; això dificultaria el seu casament o li faria almenys perdre l'escreix, quantitat que el nuvi donava com a premi a la virginitat.

La violència que sofririen les dones en un ambient com el que hem assenyalat seria forta, però és cert que només en poquíssimes ocasions sortiria a la llum, perquè a la mateixa dona li convenia més callar; de tota manera, sempre apareix algun detall a la documentació. Un exemple el tenim en les declaracions de la muller d'un cec, quan és interrogada sobre la vida que portava una dona del veïnat; ve a dir que a la casa d'aquella dona es practicava la prostitució i que un home havia portat una filla seva de sis anys allà i volgué forçar-la, però la dona que era llavors jutjada va treure d'allà la nena i la va portar a casa de la seva mare³⁰. Un altre exemple és el testimoni d'una noia violada que afirma que el cavaller que l'havia forçat li deia *si tu no cridaves e volies estar segura e t'emprenyave, jo t'itaria cent lliures e bon marit e t'itaria medecines que no parria que jo t'hagués tocada*³¹. Hem d'insistir, doncs, que la por a les aparences, la por a no trobar marit, més que la por a la mateixa violència sexual, és la que apareix més comunament reflectida a la documentació estudiada.

Un altre fet a assenyalar és el de les baralles dins del matrimoni i l'adulteri de la muller, junt amb la reacció del marit, com a violències que documentem força vegades. Les desavinences conjugals per qüestions diverses arribaven a cal notari, si es tractava de gent més o menys benestant, o es manifestaven amb crits i baralles a casa o al carrer, entre el poble menut, on documentem diversos matrimonis que viuen separats. Hi havia homes, i també dones, que marxaven de casa, vi-

³⁰ Ob. cit. nota 8, pàg. 128.

³¹ RIERA: Ob. cit. pàg. 96.

vien amb una altra persona, o soles, si bé només ho sabem de pas, per alguna circumstància que fa arribar aquests personatges a la llum documental. Habitualment, no sabem res dels matrimonis després de la firma dels capítols matrimonials. Ara bé, de vegades les coses són més complicades i la dona és acusada d'adulteri. Llavors la llei catalana no previa la pena de mort per a la dona adúltera, com a altres indrets, però sí que rebia greus penes, i de vegades el marit aplicava la seva pròpia llei i matava la dona adúltera, cosa que sovint era perdonada pels reis, ja que *ex parte uxore thorus matrimonii violetur, vir ratam erubescencia et injuria sanciatur, quod in abiencionem datus est universsis et raro paciencie talis injurie daturis...*³² Segons diu Joan I, en absoldre un ciutadà barceloní de la mort de la seva muller, és normal que un home no pugui sofrir la infidelitat de la dona, ja que ningú no té paciència davant de fets com aquest. El mateix rei absol, entre d'altres, un home del seu seguici que havent estat dos anys absent de casa al servei del rei, en tornar mata la dona que havia comès adulteri i havia tingut un fill³³. Dones com aquesta, que tenien el marit llargs anys fora de casa, havien de guardar pacientment fidelitat a l'home, mentre ell podia tenir, i de fet tenia, amants allà on fos.

Els llocs més conflictius de la ciutat

Tota ciutat tenia, i té encara avui, llocs on era més propici que s'hi esdevinguessin fets violents, els quals normalment coincidien amb els indrets on s'aplegaven amb més facilitat marginats de diferents tipus; llocs que solien ésser escenari d'aldarulls i petits delictes, amb la consegüent aparició dels representants de l'autoritat i també la consegüent resistència a acceptar-la.

A les ciutats medievals, molt atapeïdes dins el clos emmurallat i amb una clara intenció d'aïllar els marginats en llocs concrets, esdevenien sovint espais conflictius: els mercats, estesos pels entreforcs dels carrers i les placetes; els portals, on es controlaven les mercaderies que entraven i sortien de la ciutat, i així mateix les persones que ho feien. En una ciutat marinera també era llocs força conflictius el port o la platja i els carrers propers a la ribera; el barri on s'agrupaven els disminuïts físics; la plaça on es llogaven els jornalers que cercaven feina; els calls jueus, les tafureries i els bordells.

³² Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reg. 1898, fol. 86v.

³³ ACA, Reg. 1.900, fol. 115 v.

Pel que fa a Barcelona, els mercats dels productes més diversos tenien lloc a les placetes més cèntriques de la ciutat; cada cosa es venia en un lloc diferent, i això feia que el cor de la ciutat esdevingués tot ell un mercat que s'omplia de colors, de crits i de gent durant els dies feiners. Els pagesos i hortolans de les rodalies entraven de bon matí a la ciutat per vendre fruites i verdures a la plaça de les Cols (avui desapareguda, no lluny de la plaça del Rei), o a la plaça Nova, ja al segle XV. Les pageses i les revenedores havien d'ocupar parts oposades de la plaça per tal que tothom sabés si comprava directament del productor o no; així mateix, cadascú havia d'agafar diàriament el lloc que pogués, sense deixar-hi penyores d'un dia per l'altre, les baralles sovintejaven a causa dels punts de venda, els preus, el regateig amb les clientes. Les ordenances municipals varen haver de prohibir les baralles que a base de cols, naps i cogombres s'esdevenien a aquella plaça.

Conflictiva també era la plaça de l'Oli, on venedors de gallines, de formatge, d'oli i de pa, compartien un petit espai, no lluny de la plaça de la Llana, on hi havia un lluït mercat els dissabtes al matí de llana i estams filats. Les autoritats municipals prengueren diferents mesures per a ordenar aquestes places, especialment per evitar les baralles, els fraus i la brutícia, causa aquesta darrera de més baralles i també d'epidèmies.

La Plaça de Sant Jaume acollia normalment els encants, és a dir la venda d'objectes de segona mà, mercat molt concorregut per la gent del poble menut, que difícilment podia comprar coses noves, i també per professionals de la revenda. S'omplia la plaça de vestits, d'eines, de mobles, d'atuells diversos, i el corredor cridant oferia la mercaderia al millor postor; de vegades, per tal que el sentissin, s'enfilava dalt de l'om que hi havia a la plaça, la qual cosa estava prohibida perquè ja sabem que l'om complia una altra funció, acollia els condemnats a la vergonya pública. Hem d'entendre que aquell lloc no era un indret tranquil, tot i la proximitat de la Casa del Consell i del Castell del Veguer: els crits, les raons i les baralles hi sovintejaven.

El mercat del treball tenia lloc a la Plaça de Santa Anna; els desvagats, homes sense ofici ni benefici, els jornalers esporàdics, s'aplegaven a la plaça propera al vell monestir de Santa Anna i a la Rambla, prop de l'antic portal de la muralla que donava a Canaletes, per la qual cosa aquell indret rebé el nom de porta dels Bergants. A l'altre costat de l'esmentat monestir hi havia el portal dels Orbs (avui portal de l'Àngel), ja que prop de la muralla s'hi aplegaven unes casetes on

vivien els cecs, espunyats, coixos, en un intent d'aïllar aquests dissortats en un indret únic de la ciutat... *cum predictis qui claudos et cecos et alias infirmitates fetidas habentes, hospitant jam sit consignatus pro habitacione vicus nuncupatus vulgariter Dels Orbs, extra menia nova civitatis jamdicte, in quo vico ex usu antiquo sunt soliti insimul melius habitare.*³⁴

Els veïns de la plaça de Santa Anna i el prior del monestir es queixaven a principis del segle XV al rei Martí de l'ambient que es respirava habitualment en aquell indret, de les baralles i la inseguretat que hi havia allà, de manera que els veïns estaven inquiets i els devots dubtaven a l'hora d'anar a l'esmentat monestir: *quod in convicinio seu vicinibus dictorum monasterii et platea jamdicte, plures mulieres que suorum corporum exercent infames libidinis passiones, et homines leones sive alcavots, necnon etiam nonnulli qui ospitant seu recolligunt in domibus eorum guarduxios, claudos, secos et multis alios infirmitates fetidas habentes, et pugnīs ac pedibus seu tibiis in parte carentes, inhabitare ut asseritur non formidant...* La situació conflictiva i violenta de l'indret es descriu dient que allà *dissenssiones et scandala oriuntur, et rixe quam plurime inibi jugiter suscitant, transeuntes fatui-zantur... dubitant transitum facere per vicos vicinatum ipsorum...* El document és prou gràfic per a assenyalar-nos la inseguretat d'aquell indret, i també per a copsar la idea sobre la marginalitat que més sovintejava, les prostitutes, els alcavots, els disminuïts físics, tots formaven part de la categoria que podríem anomenar com gent de mal viure o indesitjables.

Per a trobar un altre indret conflictiu, hauríem d'apropar-nos a la ribera del mar, el barri dels mariners, pescadors, fusters..., barri concorregut per gent de procedència molt diversa, desarrelats que anaven d'un port a l'altre, galeots que complien condemna a les barques, mercat d'esclaus. Per a aquesta gent existia una paradeta on es venia l'anomenat "Mal cuinat", una mena de potatge d'olor no massa agradable que proporcionava un plat calent a la xurma i altra gent de mar que no tenia on anar a menjar. La definició que de les colles de pescadors fan les ordenances municipals poden servir com a exemple de la consideració que mereixia aquesta part de la població a la majoria, i també de la manera de viure d'aquestes minories que no podríem considerar en principi com marginades, però que ratllaven la marginalitat. *Els*

³⁴ ACA, Reg. 2.158, fol. 3r.-v.

*pescadors e exavaguers o companyes lurs, qui són gent aplegadisses e són en gran nombre, los quals de nits romanen e habiten en les barraques qui són en lo ribatge de la mar, dins lo territori de Barchinona, fassen gran roberies e tament de fruytes e d'esplets de lenya qui són prop de les dites barraques...*³⁵. En definitiva, de tant en tant s'escorcollen les barraques dels pescadors per tal de trobar-hi fruita o llenya robades.

La platja de vegades era també escenari d'aldarulls provocats pels galeots, o sigui els presos que anaven *acordats* a les galeres; per exemple, documentem un alçament de galeots l'any 1399, que feren resistència al batlle que intentava sufocar l'intent de fuga; finalment els galeots es feren amb l'embarcació i fugiren mar enllà. Els consellers cuitadament armaren una altra galeota per perseguir els fugitius, ho varen aconseguir i els retornaren a la ciutat.³⁶

També hauríem de parlar aquí, encara que sigui breument, del Call. Els jueus vivien confinats allà, segons sembla per la documentació del batlle; sovint es barallaven entre ells per qüestions diverses, fruit segurament del mateix aïllament en què vivia la comunitat jueva, en uns moments poc propicis per a la integració, ja que a partir de la segona meitat del segle XIV cada vegada es tolerava menys la seva presència; per exemple, l'any 1356 els consellers hagueren de prohibir als ciutadans barcelonins que fessin mal als jueus i jueves que anaven a buscar aigua a les fonts, i que no els hi trenquessin els càntirs ni les ampolles³⁷. Ja hem vist com nens cristians apedregaven un jueu i ell s'hi tornava. Es prohibia a dones cristianes entrar al Call i a dones jueves vendre per les cases cristianes. Així mateix, els jueus no podien jugar a les tafureries, entre altres mesures discriminatòries. De fet, tot aquell ambient va culminar amb l'assalt al Call per l'agost del 1391, i els aldarulls que seguiren amb l'entrada a la presó de colles de pescadors i mariners que alliberaren els presos, i després de colles de pagesos que entraren a la cort del batlle i cremaren els llibres a la plaça de Sant Jaume. Tot seguit, plegats, assaltaren el castell on s'havien refugiat els jueus.³⁸

Per a acabar, hauríem de parlar del bordell. Les primeres notícies

³⁵ AHCB, Ordinacions 2, fol. 72 r.

³⁶ AHCB, Clavaria 23, fol. 227r.

³⁷ AHCB, Llibre del Consell 19, fol. 57 v.

³⁸ *Dietari de l'antic consell barceloní*, I, pàg. 17-18.

que tenim a Barcelona sobre el confinament de les dones públiques en un lloc determinat daten de 1330; en una carta als prohoms de la ciutat el rei mana que les dones vils no visquin en el veïnat de les honestes. Les autoritats municipals es feren càrrec d'estructurar i donar normes per al funcionament del prostíbul públic que estava en un carreró, avui desaparegut, paral·lel a la muralla de la Rambla, entre el carrer del Vidre i el de Quintana, a l'indret de l'actual Plaça Reial; el carrer s'anomenava Viladalls. A finals del segle XIV hi havia també a la ciutat un altre bordell, a l'altre costat de la Rambla, anomenat Volta d'En Torre; aquest indret degué agafar fama ben aviat ja que l'escriptor valencià Jaume Roig ens en parla referint-se a una persona que ho ha corregut tot, i en una dita que ha arribat pràcticament als nostres dies: *Ha prou caçat lo món cercant e trespasant per Ceca i Meca, la Vilaseca e Vall d'Andorra, Volta d'en Torre e Santa Creu*⁴⁰; aquestes dues darreres referències parlen del bordell i l'hospital de Barcelona, llocs on anava a parar força vegades un rodamón.

Els prostíbuls públics no eren motiu d'escàndol per a ningú. A través de les diverses ordinacions fetes des de mitjans del segle XIV fins a les darreries del XV, es pot veure com l'afany dels regidors de la ciutat no era eliminar la prostitució, que es creia també un mal necessari, sinó aïllar-la en un clos tancat. De tota manera, documentem una tendència natural del bordell a engrandir-se pels carrers dels voltants, la qual cosa produïa queixes dels veïns, baralles entre les dones de vida notòriament deshonestes i les que es tenien per honorades que vivien al veïnat. El bordell era escenari de no poques baralles i lloc on els malfactors sovint s'amagaven i s'escapaven saltant per les tàpies de les cases i dels horts que hi havia, la qual cosa feia que les autoritats tan aviat tanquessin una de les portes del bordell com obrissin les dues que hi havia, perquè certament no sabien què era millor a l'hora d'entrar allà a buscar algun malfactor o a fer algun escorcoll.⁴¹

Uns mots finals

Hem assenyalat algunes causes de la violència, algunes característiques de la marginalitat i alguns indrets especialment conflictius, a ba-

³⁹ Ob. cit. nota 2 pàg. 119-126.

⁴⁰ JAUME ROIG: *Libre de les dones o Spill*. Ed. Barcino "Els nostres clàssics", Barcelona, 1928, pàg. 101.

⁴¹ AHCB, Obreria 27 (octubre 1440). Notarial IX (3) (desembre 1440).

se d'exemples concrets documentats a Barcelona a les darreries de l'Edat Mitjana. Això, evidentment, no és tot el que es pot dir sobre el tema. La nostra intenció, com dèiem en iniciar aquest treball, era només apropar-nos a la violència que es respirava als nostres carrers medievals a través d'alguns testimonis protagonitzats pel poble menut. Ara mirarem d'anar més enllà dels detalls concrets que hem exposat aquí, per tal de treure'n algunes conclusions.

Primer de tot, hem de remarcar les possibilitats enormes que ens ofereix la nostra documentació per a analitzar temes d'aquest tipus, de vegades poc aprofitada. De tota manera, les dades de què disposem són molt diverses i ens permeten d'analitzar molts detalls, però no serveixen per a oferir resultats estadístics ni conclusions definitives, sinó solament ens permeten de constatar fets concrets i de treure'n conclusions puntuals al respecte.

Creiem que bona part de les coses que són vàlides per a Barcelona també ho serien per a altres ciutats medievals de la conca mediterrània: el bullici i els adarulls als carrers i mercats, la conflictiva zona marinera, els problemes als molins i als portals en els moments de manca de blat; les penes públiques, els encordats condemnats a galeres, els esclaus portats a vendre, la vida marginal al bordell.

Hem d'insistir i remarcar la gran pobresa de les capes populars i el fet que els mancats del mínim indispensable no eren pocs, i que en moments de crisi econòmica, com el que estem estudiant, es multiplica. També hem d'insistir en el fet que grups que habitualment no consideràvem com a marginats, ratllaven sovint en un tipus de vida al marge d'allò que establia la societat urbana del seu temps.

Un altre problema que voldríem subratllar és el de la discriminació que es fa palesa en molts aspectes. La justícia, per exemple, aplicada a mida de cada estament: penes pecuniàries als més benestants, penes corporals als més desvalguts. La condició de les dones, l'existència d'esclaus, l'obligació de viure en closos tancats els jueus i les prostitutes, la intenció de les autoritats de conèixer els considerats diferents als altres pels vestits, són mesures evidentment discriminatòries.

La moral considerava la pobresa necessària, perquè els rics a través de l'almoina redimissin els seus pecats. Aquestes teories socials es portaven a la pràctica, no es mirava de suprimir la misèria, només es mirava d'ajudar els pobres; per exemple, mai no es donava a una noia pobra una almoina que representés tot el dot, sinó petites quantitats per a ajudar a dotar-la. Els contrets, captaires i vagabunds eren sovint

foragitats de la ciutat: si bé a través de la influència franciscana s'havia intentat dignificar la pobresa, tot el que en resta a les darreries del segle XIV era pràcticament la presència de la pobresa als enterraments dels rics ciutadans.

El pes de la llei i de la crisi queia sobre els més dissortats, i si bé, com hem assenyalat, es recomanava que tinguessin paciència, de vegades la violència era la resposta a la mateixa violència que rebien a través de la misèria, la discriminació i la injustícia. Violència que sovint anava contra els veïns, o es canalitzava en disputes a la llar o als mercats; d'altres vegades es responia violentament davant els representats de l'autoritat.

La violència present als càstigs públics no curava contra la mateixa violència: les baralles sovintejaven, els insults i els impropis eren converses ben corrents. De tota manera, els homes i les dones d'aquell temps no eren insensibles davant aquests problemes. No sé si podem parlar realment de solidaritat, però és ben cert que constatem com mariners fan donacions per a redimir captius; prostitutes les fan per a dotar noies pobres; vídues per a alimentar vídues sense recursos; els qui han estat a la presó donen algun diner per als presos; els forasters ajuden d'altres forasters a l'hora de rebre la carta de ciutadania; els lliberts surten fiadors d'altres lliberts.

Si bé, com hem dit, sembla que no es vulgui acabar amb aquest pou sense fons que són la misèria i la violència, és ben cert que tenim preciosos testimonis que ens demostren que alguns havien vist la relació entre ambdues coses, constatarem com la violència engendra violència, i a la vegada veiérem que un tracte positiu podia afavorir la integració dels marginats. Posem com a testimoni en aquest sentit dos informes sobre expòsits posats a treballar a cases de ciutadans:

D'un nen anomenat Joan, posat com a aprenent a casa d'un pintor, diuen unes veïnes: *Fusque a cap de set o vuit anys, per mal solàs que li havia, car amanave'l mal calsat e mal vestit...* En canvi, d'un altre infant anomenat Bernardó és diu: *Es bon fadrí, e és sa e viu, a aprèn bé de letra, e està ab lo dit Jordi Miquell, qui és mestre de la escola major, axí bé pot ésser bo que lo mestre té en casa, e lo té axí con si fos son fill...* Si entre la gent normal del poble, ja en el segle XV, n'hi havia que veien tan clara la relació entre el tracte i el comportament, és ben estrany que hagi durant tants segles una educació repressiva.